

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา

กรณีศึกษาการค้าข้าวข้ามโขงในกลุ่มผู้ประกอบการ ณ หมู่บ้านโบกหิน สะท้อนให้เห็นวิธีการศึกษาและทำความเข้าใจกิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชนชายแดนที่ตอบได้กับการมโนทัศน์ในการศึกษาในเชิงกฎหมาย เศรษฐศาสตร์ และนโยบายดังที่ปรากฏในสื่อกระแสหลัก การค้าข้าวข้ามโขง และพลวัตของชุมชนชายแดนบ้านโบกหินที่ประกอบด้วยพรมแดนหลากหลายมิติที่ซ้อนทับกัน ในพรมแดนทางสังคมวัฒนธรรม การค้าข้าวข้ามโขง คือกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชาวบ้านในชุมชนชายแดน ที่เป็นพื้นที่การปฏิสัมพันธ์และต่อรองระหว่างชาวบ้านผู้เป็นสมาชิกกลุ่มผู้ประกอบการค้าข้าวข้ามโขง อำนาจท้องถิ่น ผู้ปฏิบัติการควบคุมชายแดน ข้าวไม่มีสถานะทางกฎหมายรองรับปรากฏการค้ากับควบคุมแต่ไม่ถูกรายปรามจนกระทั่งการค้าข้าวข้ามโขง ถูกเชื่อมโยงเข้ากับปัญหาของนโยบายเศรษฐกิจในโครงการรับจำนำข้าวของรัฐบาลไทยในช่วงพ.ศ. 2554 - 2555 การค้าข้าวข้ามโขงถูกสันนิษฐานโดยหลายภาคส่วนว่าเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายปฏิบัติการร่วมสิทธิข้าวในโครงการรับจำนำ การนำเสนอข้อมูล ผลิตซ้ำข้อมูลในสื่อต่าง ๆ ในช่วงเวลานี้เป็นแรงกดดันให้หน่วยงานที่ควบคุมพื้นที่ชายแดนต้องปรายปรามการค้าข้าวข้ามโขง ณ หมู่บ้านโบกหินลงไปมากที่สุด

การศึกษาพัฒนาการของการค้าข้าวข้ามโขงข้างต้นนำไปสู่การศึกษา ในส่วนแรก ผู้ศึกษาจะอภิปรายถึงข้อค้นพบที่สำคัญจากการศึกษาการค้าข้าวข้ามโขง ณ หมู่บ้านโบกหิน และการอภิปรายข้อเสนอทางวิชาการเกี่ยวกับแนวคิดว่าการกำกับควบคุมชายแดน

6.1 ข้อค้นพบที่สำคัญ

ในการศึกษาการค้าข้าวข้ามโขงในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ สามารถสรุปข้อค้นพบหลักได้ 4 ประเด็น ดังนี้

6.1.1 พัฒนาการของการค้าข้าวข้ามโขงในฐานะพื้นที่ของความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำ การที่เกี่ยวข้อง พัฒนาการของการค้าข้าวข้ามโขงโดยกลุ่มผู้ประกอบการที่นำเข้าข้าวจากฝั่งลาวผ่าน หมู่บ้าน โบกหิน ตั้งแต่จุดเริ่มต้นคือช่วงทศวรรษ 2540 จนถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2555 แสดงให้เห็น พลวัตของการค้าข้าวข้ามโขงในพรมแดนทางสังคมวัฒนธรรมที่ไม่ถูกกำกับควบคุมอย่างเบ็ดเสร็จ เต็มขนาดจากพรมแดนทางกายภาพการเมือง นอกจากนี้จะไม่ถูกควบคุมโดยรัฐศูนย์กลางแล้ว การค้า ข้าวข้ามโขงยังมีพัฒนาการในตัวเอง ในแง่ของเศรษฐกิจที่ไม่เป็นทางการ ความไม่เป็นทางการใน กรณียของกิจกรรมการค้าข้าวข้ามโขง ณ หมู่บ้าน โบกหินนี้ หมายถึงการเป็นพื้นที่ความสัมพันธ์ ระหว่างผู้กระทำการที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่แบ่งออกเป็นความสัมพันธ์ 3 รูปแบบ ในสามช่วงเวลา ซึ่งในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนไปของการควบคุมชายแดนเหนือพรมแดนสินค้า ข้าว ความสัมพันธ์รูปแบบดังกล่าวได้แก่ ในช่วงทศวรรษที่ 2540 การค้าข้าวข้ามโขงก่อตัวจาก ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ เพื่อร่วมลงทุนและนำเข้าข้าวจากฝั่งลาวมายังหมู่บ้าน ในช่วงนี้ การ จัดการการค้า รูปแบบเกี่ยวกับการค้า รวมทั้งปลายทางของข้าว ยังไม่มีลักษณะที่ชัดเจน กล่าวคือ ผู้ค้าจำนวนหนึ่งไม่จับกลุ่มหรือร่วมหุ้นกับสมาชิกคนอื่นๆ ในหมู่บ้าน ในขณะที่กลุ่มชาวบ้านผู้ค้า ข้าวอีกจำนวนหนึ่งเลือกที่จะระดมทุนกับสมาชิกครอบครัวหรือเพื่อนบ้านที่ใกล้ชิดกันเพื่อนำเข้า ข้าวมายังหมู่บ้าน โบกหิน ก่อนนำไปแบ่งขายหรือนำไปขายให้กับโรงสีข้าว นอกจากนี้ การค้าข้าว ในช่วงแรก ยังไม่มีรูปแบบที่แน่นอน ซึ่งเห็นได้จากวิธีการเลือกจัดการเกี่ยวกับการนำเข้าข้าวจากฝั่ง ลาวของชาวบ้านโบกหินแต่ละคน แต่ละครอบครัว หรือแต่ละกลุ่มที่แตกต่างกัน

ว่าด้วยเรื่องการควบคุมชายแดนในช่วงเวลาของการค้าข้าวที่อาศัยความสัมพันธ์แบบเครือ ญาติ ปฏิบัติการควบคุมสินค้าและกิจกรรมข้ามพรมแดนในช่วงเวลานี้ ถูกแบ่งโดยสถานะของ สินค้าและกิจกรรมข้ามพรมแดนที่เกิดขึ้นกล่าวคือ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานควบคุมชายแดนเคร่งครัด กับการควบคุมกิจกรรมข้ามพรมแดนที่เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ เช่น ยาเสพติด แต่จะ ลุ่มอะหล่วยในพรมแดนของการค้าสินค้าข้าว ทำให้กลุ่มผู้ค้าข้าวมีทางเลือกเพื่อต่อรองกับการกำกับ ควบคุมแบบทางการ ทางเลือกเหล่านั้นได้แก่ การเลือกเสียภาษีนำเข้าข้าวให้กับกรมศุลกากรในกลุ่ม ชาวบ้านผู้ค้าข้าวที่มีทุนเพียงพอ หรือการให้สินบนในรูปแบบต่างๆแก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในกลุ่ม ชาวบ้านผู้ค้าข้าวกลุ่มหนึ่ง นอกจากนี้การลักลอบนำเข้าข้าวข้ามฝั่งโขงโดยไม่ให้เป็นที่ตั้งเขตของ เจ้าหน้าที่ที่เป็นอีกทางเลือกหนึ่งของกลุ่มชาวบ้านผู้ค้าข้าวกลุ่มที่ไม่มีทุนเพียงพอต่อการเสียภาษี หรือ ไม่มีความสัมพันธ์หรือเข้าถึงเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานควบคุมชายแดนได้

พัฒนาการของการค้าข้าวข้ามโขงในช่วงที่สอง (พ.ศ. 2550 – 2553) มีรูปแบบที่ชัดเจนขึ้น ทิศทางของการจัดการความสัมพันธ์ โดยเฉพะอย่างยิ่งระหว่างสมาชิกในกลุ่มค้าข้าวข้ามโขง เป็นไปในเชิงองค์กรมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่มค้าข้าวข้ามโขงถูกกำกับโดยรูปแบบ

การจัดการที่กำหนดและแบ่งหน้าที่การทำงานระหว่างสมาชิกกลุ่มที่ชัดเจน ส่วนการควบคุม
พรมแดนของสินค้าข้าวในช่วงเวลานี้ มีอำนาจท้องถิ่นเข้ามาเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการค้าข้าวข้าม
โขง ซึ่งเป็นตัวกลางในการต่อรองกับการควบคุมแบบทางการเพื่อให้การค้าข้าวยังคงดำเนินต่อไป
ได้ เช่นเดียวกับการค้าข้าวในช่วงแรก สถานะของข้าวถูกรับรู้และให้ความหมายว่าผิดกฎหมายแต่มี
ความชอบธรรมในแง่กิจกรรมการค้าจริง เปิดพื้นที่ให้กลุ่มชาวบ้านผู้ค้าข้าวสามารถต่อรองกับ
เจ้าหน้าที่เพื่อให้ละเว้นหรือผ่อนปรนการควบคุมสินค้าและกิจกรรมได้

กระทั่งถึงช่วงเวลาของการค้าข้าวในช่วงที่ขับเคลื่อนด้วยความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (พ.ศ.
2554 – ก่อน มีนาคม พ.ศ. 2555) โครงสร้างและรูปแบบการจัดการการค้าข้าวข้ามโขงที่มีอยู่รองรับ
พัฒนาการของการค้าในเชิงปริมาณ ทั้งในด้านขนาดของกลุ่มที่จำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นถึงมากกว่า
100 คนต่อกลุ่ม และในด้านปริมาณสินค้าข้าว กล่าวคือ ในบางครั้งหรือบางวันที่มีการนำเข้าข้าว มี
ข้าวข้ามแม่น้ำโขงมายังหมู่บ้านโบกหินมากกว่า 1,000 กระสอบ ก่อนถูกนำส่งปลายทางที่ต้องการ
ข้าว การค้าข้าวข้ามโขงในช่วงเวลานี้มีรูปแบบการจัดการและแบ่งหน้าที่ระหว่างสมาชิกกลุ่ม
เช่นเดียวกับการค้าข้าวในช่วงก่อนหน้า เพียงแต่แตกต่างตรงที่ความยืดหยุ่นในการทำงานของ
สมาชิกในกลุ่ม กล่าวคือ สมาชิกกลุ่มค้าข้าวข้ามโขงที่ใช้ทรัพย์สิน เช่น รถ และเรือในการลงทุน
สามารถทำงานร่วมกับกลุ่มค้าข้าวข้ามโขงกลุ่มอื่นๆได้ อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาพบว่าการควบคุม
สินค้าข้าวในช่วงเวลานี้กลับเคร่งครัดกับมากกว่าการค้าข้าวในช่วงก่อนหน้า เนื่องจากการค้าสินค้า
ชนิดนี้เริ่มได้รับความสนใจจากสังคมในวงกว้าง ทำให้ผู้ปฏิบัติการควบคุมชายแดนจากหน่วยงานที่
เกี่ยวข้องต้องมีปฏิบัติการควบคุมการค้าข้าวอย่างจริงจัง แต่เนื่องจากความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์
ระหว่างสมาชิกระดับนายทุนของกลุ่มที่มีอำนาจท้องถิ่น คือมีตำแหน่งทางการเมืองท้องถิ่น กลุ่ม
ชาวบ้านผู้ค้าข้าวจึงยังสามารถต่อรองกับการควบคุมแบบทางการและค้าข้าวต่อไปได้

6.1.2 ชีวิตเศรษฐกิจของชาวบ้านโบกหินที่เป็นเงื่อนไขต่อโครงสร้างความสัมพันธ์ในการค้า ข้าวข้ามโขง

ข้อค้นพบของบท ทำให้เห็นภาพและเข้าใจฐานทุนและวิถีการค้าจริงที่แตกต่างของ
ชาวบ้านโบกหินที่เกี่ยวข้องกับการค้าข้าวข้ามโขง ฐานทุนที่แตกต่างเหล่านี้เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิด
กลุ่มคนที่มีบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันในกลุ่มค้าข้าวข้ามโขงหนึ่ง ๆ ดังที่ผู้ศึกษาได้นำเสนอในบท
ก่อนหน้าเกี่ยวกับหน้าที่และการจัดการกลุ่มค้าข้าวข้ามโขง การนำเสนอข้างต้นเกี่ยวกับข้อจำกัดใน
การเข้าถึงและใช้ทรัพยากรของชาวบ้านโบกหิน อาจทำให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงเงื่อนไขที่ทำให้
ชาวบ้านโบกหินต้องปรับตัวโดยการปรับใช้ฐานทุนที่มีอยู่ในพื้นที่เพื่อการดำรงชีพ ฐานทุน
เหล่านั้นได้แก่ ทรัพยากรที่ดิน ทุนทางสังคมในรูปแบบความสัมพันธ์ และฐานทุนในรูปแบบ

แรงงาน จากการนำเสนอกรณีศึกษาการดำรงชีพของชาวบ้านโบกหินกลุ่มต่าง ๆ ข้างต้น จะเห็นว่าครอบครัวหนึ่งๆ มิได้ยึดติดกับฐานทุนแบบใดแบบหนึ่งอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด หากแต่ชาวบ้านสามารถปรับเปลี่ยนการใช้ฐานทุนให้หลากหลายเพื่อการดำรงชีพ

การดำรงชีพของสมาชิกหมู่บ้านโบกหินที่มีฐานทุนทางทรัพยากรที่ดินทั้งสามกรณีศึกษา ได้แก่ ครอบครัวของแม่กอนและพ่อใหญ่เสีรฐ ครอบครัวของผู้ใหญ่บ้านและแม่เขียว และครอบครัวของแม่ยूर แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านกลุ่มนี้มีความสามารถในการเข้าถึงฐานทุนที่หลากหลาย เช่น ฐานทุนในรูปแบบความสัมพันธ์เพื่อค้าขายตั้งแต่สินค้าถูกกฎหมายไปจนถึงไม้พะยุง เป็นต้น

ส่วนการดำรงชีพของชาวบ้านกลุ่มผู้ประกอบการ เช่นครอบครัวของพ่อมากและแม่ทอง ครอบครัวของแม่กิ่งและพ่อเทพ และครอบครัวของแม่น้อยและสามี แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านกลุ่มนี้มักมีฐานทุนทางสังคมในรูปแบบความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนกับคู่ค้าในพื้นที่อื่นๆ หรือกับเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นเงื่อนไขให้มีการแลกเปลี่ยนสินค้าต่างๆ ชาวบ้านที่ดำรงชีพด้วยฐานทุนทางสังคมกลุ่มนี้ มักมีทางเลือกในการใช้ทรัพยากรที่ดินตามฤดูกาล ที่ดินที่ชาวบ้านกลุ่มนี้เป็นเจ้าของมิได้มีมากเท่ากับกลุ่ม “คนรวย” เพื่อทำนา หรือใช้สวนของในการผลิตสำหรับบริโภคในครัวเรือนและจำหน่าย อย่างไรก็ตาม บางครอบครัวที่เป็นผู้ประกอบการสามารถสะสมทุนทรัพย์จากการประกอบการค้าสินค้าข้ามพรมแดนที่ไม่มีมูลค่าสูง จนทำให้มีทุนทรัพย์มากเพียงพอที่จะขยายกิจการ หรือซื้อที่ดินเพื่อการผลิตเชิงพาณิชย์ได้

ส่วนกลุ่มสุดท้าย คือกลุ่มชาวบ้านที่อาศัยฐานทุนในรูปแบบของแรงงานในการดำรงชีพ เป็นหลักมักต้องพึ่งพาความสัมพันธ์กับชาวบ้านที่เป็น “คนรวย” หรือผู้ประกอบการ เพื่อสามารถเข้าถึงงานที่ตนต้องใช้แรงงานแลกกับเงิน กรณีศึกษาของครอบครัวของแม่เนื่องและน้องนิต และของครอบครัวของแม่นวลและพ่อติ แสดงให้เห็นว่าทั้งสองครอบครัว ต้องพึ่งพิงการใช้แรงงานในการดำรงชีพเท่านั้น ชาวบ้านกลุ่มนี้ไม่มีสามารถสร้างรายได้โดยการทำการเกษตร เนื่องจากไร่ที่ดินทำกิน หรือมีที่ดินแต่สภาพที่ดินไม่เอื้อให้ผลิตในเชิงพาณิชย์ได้

การแบ่งกลุ่มชาวบ้านจากฐานทุนในการดำรงชีพ ทำให้เห็นถึงความแตกต่างทางฐานะของชาวบ้านผู้เกี่ยวข้องกับการค้าข้าวข้ามโขง กิจกรรมการข้ามพรมแดนนี้คือพื้นที่ที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างทางฐานะ ฐานทุน ซึ่งเป็นโครงสร้างและองค์ประกอบที่ส่งผลต่อพัฒนาการของการค้าข้าวข้ามโขง ชาวบ้านเหล่านี้สามารถอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างกันและกันเพื่อใช้ฐานทุนที่ตนมีอยู่ หรือหยิบใช้ประโยชน์จากฐานทุนของสมาชิกกลุ่มคนอื่น ๆ เพื่อการดำรงชีพหรือแสวงประโยชน์ได้ผ่านการรวมกลุ่มค้าข้าว

6.1.3 การค้าข้าวข้ามโขงในฐานะพื้นที่ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

การค้าข้าวข้ามโขงในฐานะพื้นที่ความซับซ้อนของความสัมพันธ์เชิงอำนาจนั้นการแบ่งอยู่ได้การนำเสนอโดยชาวบ้านว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ การจัดการการค้าข้าวข้ามโขง แบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบตามอำนาจของนายทุนผู้เป็นหัวหน้ากลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรก กลุ่มค้าข้าวของนายทุนผู้มีอำนาจท้องถิ่น ที่สามารถจัดการการค้าข้าวข้ามโขงของตนเองได้โดยการจ้างแรงงานเพิ่มเติมและการตั้งเงื่อนไขต่าง ๆ เพื่อรับสมาชิกที่มีทุนทรัพย์ในระดับหนึ่ง การจัดการดังกล่าวเป็นไปเพื่อให้การค้าข้าวราบรื่นและสิ้นสุดอย่างรวดเร็ว และเพื่อลดความเสี่ยงในการถูกควบคุมและจับกุมโดยเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมชายแดน

กลุ่มที่สอง คือ กลุ่มค้าข้าวของนายทุนผู้มีอำนาจจากการระดมแรงงาน กลุ่มค้าข้าวที่มีหัวเรือเป็นนายทุน เช่นนี้ จัดการการค้าข้าวโดยการเปิดรับแรงงานที่อาจมีข้อจำกัดในเรื่องทุนทรัพย์ที่เป็นเงินแรกเข้าในกลุ่ม นายทุนกลุ่มนี้ต้องแบกรับภาระในการลงทุนแทนสมาชิกกลุ่มที่ไม่สามารถจ่ายเงินแรกเข้า ได้ เพื่อซื้อใจและสะสมบารมีให้กับตนเอง ที่อาจไม่มีตำแหน่งทางการเมืองหรืออำนาจท้องถิ่นรองรับ ในขณะที่เดียวกัน ก็สร้างความชอบธรรมให้กับการค้าข้าวของตนเองผ่านการแสดงตนว่าเป็นคนใจดี ที่ให้โอกาสเพื่อนบ้านได้มีอาชีพ

กลุ่มที่สาม คือกลุ่มค้าข้าวภายใต้การนำของชาวบ้านที่ทำอาชีพเป็นผู้ประกอบการที่ผู้ศึกษาไม่พบว่ามี การนำเสนอภาพการอุปถัมภ์เชิงอำนาจที่แตกต่างในระดับชั้นของสมาชิกกลุ่มแต่อย่างใด กล่าวคือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกลุ่มที่ถูกนำโดยชาวบ้านผู้ประกอบการค้าข้าว นั้น คือ ความสัมพันธ์ที่ทุกคนเป็นชาวบ้านที่มีข้อตกลงว่าต้องการร่วมหุ้นในการค้าข้าวข้ามโขงด้วยกัน

นอกจากการจัดการในกลุ่มค้าข้าวที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่แตกต่างกันข้างต้นแล้ว ผู้ศึกษาพบว่า ผู้ค้าข้าวข้ามโขงในช่วงเวลานี้ ใช้นิยามของการอุปถัมภ์เพื่อซ่อนเร้นสถานะของการค้าข้าวที่เปลี่ยนแปลงไปจากการค้าเพื่อการดำรงชีพ เป็นการค้าเพื่อแสวงกำไร เห็นได้จากแหล่งส่งข้าวที่อยู่นอกพื้นที่ที่ต้องการข้าวในปริมาณมาก เพื่อแปรรูป หรือเพื่อนำไปใช้ด้วยจุดประสงค์ต่าง ๆ นอกจากนี้ การอ้างความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ยังเป็นไปเพื่อซ่อนเร้นการแสวงประโยชน์อื่น ๆ เช่น เพื่อการสะสมอำนาจบารมีของหัวหน้ากลุ่มที่ต้องการสร้างความชอบธรรมให้กับการค้าข้าวตนเอง จุดประสงค์สุดท้ายในการใช้การอุปถัมภ์ในการนำเสนอ เป็นไปเพื่อซ่อนเร้นการใช้โครงสร้างการของการค้าข้าวข้ามโขงเพื่อจัดการการค้าสินค้าที่ผิดกฎหมายอื่น ๆ เช่น การค้าไม้พะยูน

การวิเคราะห์พื้นที่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการค้าข้าวข้ามโขงในประเด็นสุดท้ายของบทแสดงถึงการต่อรองทางความหมายและการสร้างพันธสัญญาที่นำไปสู่การกำกับควบคุมการค้าข้าวแบบยืดหยุ่น ผู้ศึกษาพบว่า การกำกับควบคุมการค้าข้าวเช่นนี้ เป็นผลจากการต่อรองทางความหมายและจำแนกสถานะของการค้าข้าวข้ามโขง ตามความถี่ไม่ถี่หรือมีความชอบธรรม การให้

ความหมายเช่นนี้ทำให้เกิดการเปรียบเทียบระหว่างความหมายของสินค้าข้าวและสินค้าอื่น ๆ เช่น ยาบ้า ที่แน่นอนว่าเถื่อนและไม่ชอบธรรมเมื่อเทียบกับการค้าข้าวข้าม โขง เมื่อการให้ความหมายเช่นนี้ เป็นการให้ความหมายโดยเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมชายแดน การกำกับควบคุมชายแดนจึงต้องให้ความสำคัญกับการควบคุมสินค้าที่เถื่อนและผิดกฎหมายมากกว่า ดังนั้นเจ้าหน้าที่และชาวบ้านจึงต้องสร้างพันธสัญญาเกี่ยวกับการกำกับควบคุมกิจกรรมในพื้นที่ชายแดนที่ทำให้การควบคุมการค้าข้าวต้องยืดหยุ่นเพื่อไม่ให้ชาวบ้านถูกจับกุม การกำกับควบคุมแบบยืดหยุ่นเช่นนี้ให้ประโยชน์กับทั้งชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมชายแดน เนื่องจากชาวบ้าน สามารถทำการค้าข้าวต่อไปได้ ในขณะที่เจ้าหน้าที่ผู้ควบคุมชายแดนได้ใจชาวบ้านผู้สามารถเป็นหูเป็นตาให้กับเจ้าหน้าที่ เพื่อนำจับและปราบปรามกิจกรรมที่ผิดกฎหมายร้ายแรงกว่า

6.1.4 นัยสำคัญเกี่ยวกับการค้าข้าวและชายแดนบ้านโบกหินหลังการเปลี่ยนแปลงของการกำกับควบคุมชายแดน ณ หมู่บ้านโบกหิน

กระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการควบคุมสินค้าข้าวจากการควบคุมแบบยืดหยุ่น ไปเป็นการปราบปรามและควบคุมอย่างเคร่งครัดเกิดจากแรงกดดันของสถาบันทางสังคม ได้แก่ สื่อ องค์กรอิสระ พรรคการเมือง กลุ่มคน รวมทั้งประชาชนที่สนใจประเด็นปัญหาทางเศรษฐกิจที่เกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าว ที่ใช้วิธีคิดแบบ container-thinking ในการปิดล้อมการค้าข้าว ทำให้การค้าข้าวข้าม โขงต้องถูกปราบปราม และหยุดตัวลงไปในที่สุด

อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงของการกำกับควบคุมการค้าข้าวนำไปสู่การคลี่คลายของชุมชนและวิถีการดำรงชีพของชาวบ้านอดีตผู้ค้าข้าว วิถีทางในการปรับตัวเพื่อดำรงชีพของชาวบ้านกลุ่มนี้ได้แก่ การกลับเข้าสู่การใช้ฐานทุนเดิมของตนในการประกอบอาชีพ และการปรับใช้ฐานทุนที่มีอยู่ โดยเฉพาะทุนในรูปแบบของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสมาชิกกลุ่มค้าข้าวข้าม โขงเดิม เพื่อประกอบอาชีพการค้าไม้พะยูน ที่ผิดกฎหมายร้ายแรงกว่าการค้าข้าวข้าม โขง นอกจากนี้ ชาวบ้านยังสามารถใช้โครงสร้างการจัดการการค้าข้าวเพื่อจัดการการค้าไม้พะยูนต่อไป

ข้อค้นพบเกี่ยวกับการปรับตัวเพื่อการดำรงชีพของชาวบ้านโบกหินผู้เคยค้าข้าว ที่ผันตัวไปค้าไม้พะยูน แสดงถึงให้เห็นถึงนัยสำคัญเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชายแดนและการกำกับควบคุมชายแดน ณ หมู่บ้านโบกหิน กล่าวคือ การกำกับควบคุมชายแดน ณ หมู่บ้านโบกหิน ในพื้นที่ของการค้าข้าว ได้รับแรงกดดันจากสถาบันในพรมแดนทางเศรษฐกิจดังที่ได้กล่าวถึงข้างต้น ส่วนการกำกับควบคุมชายแดนในพื้นที่ของการค้าไม้พะยูน ยังขาดสถาบันในพรมแดนทางชีวภาพที่ให้ความสำคัญในประเด็นสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรที่แข็งแรงพอที่จะกดดันการกำกับควบคุมการค้าไม้พะยูนได้ ดังนั้น จึงอาจทำความเข้าใจปรากฏการณ์ข้างต้นได้ว่าการกำกับควบคุม

ชายแดนของรัฐไทยมักยึดโยงและให้ความสำคัญกับการควบคุมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางเศรษฐกิจมากกว่าปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากร

6.2 ข้อถกเถียงทางวิชาการต่อแนวคิดว่าด้วยการกับชายแดน

การศึกษาพลวัตของชายแดนและการกำกับควบคุมในชุมชนชายแดน ในกรณีการค้าข้ามข้ามโขงนี้ ที่ค้นพบว่าการกำกับควบคุมชายแดนถูกแบ่งโดยพรมแดนของสินค้าและกิจกรรมข้ามพรมแดนเช่นการค้าข้ามข้ามโขงและการค้าสินค้าข้ามแดนอื่น ๆ ผู้ศึกษาเห็นด้วยกับการใช้มโนทัศน์ในการทำความเข้าใจชายแดนในงานศึกษาของเหล่านักวิชาการที่ผู้ศึกษาได้ทบทวนวรรณกรรมในส่วนแรกของวิทยานิพนธ์ ทั้งการมองชายแดนในฐานะพื้นที่ของความร่วมมือระหว่างรัฐและคนชายแดนในการศึกษาของ Walker (1999) และ Donnan และ Wilson (1999) ชายแดนในฐานะพื้นที่ของการต่อสู้ (border as struggle) โดย Mezzadra และ Neilson (2013) หรือชายแดนในฐานะของพื้นที่การทำงาน (border as work) โดย Lamb (2014) การศึกษาเหล่านี้จัดวางพื้นที่ชายแดนและปฏิบัติการบนพื้นที่ชายแดนให้เป็นศูนย์กลาง และชี้ให้เห็นถึงความซับซ้อนของความสัมพันธ์ในพื้นที่ชายแดนหนึ่ง ๆ

การเปลี่ยนแปลงปฏิบัติการควบคุมชายแดน ในพื้นที่ของการค้าข้ามข้ามโขงทำให้เห็นว่าพื้นที่ชายแดน ณ หมู่บ้าน โบกหินมีความเฉพาะเจาะจง และเรียกร้องให้ผู้ศึกษาจำต้องปรับมุมมองในการศึกษาชายแดนนี้ จากกรณีศึกษาการค้าข้ามข้ามโขงที่เป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่เกี่ยวข้อง และสามารถสร้างปฏิบัติการต่อรองเพื่อให้ดำเนินการค้าข้ามได้เรื่อยมา จนกระทั่งการค้าข้ามข้ามโขงเริ่มถูกพรมแดนทางเศรษฐกิจควบคุม ในช่วงหนึ่ง กระแสสังคมที่จับตามองและเชื่อมโยงปรากฏการณ์การนำเข้าข้ามจากประเทศเพื่อนบ้านกับปัญหาการสวมสิทธิ์ในโครงการรับจํานำข้ามของรัฐบาลพรรคเพื่อไทยไว้ด้วยกัน กดดันเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการควบคุมชายแดนและเจ้าหน้าที่รัฐระดับท้องถิ่นต้องปราบปรามการค้าข้ามในที่สุด

การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจชายแดนบ้าน โบกหินนี้ ผู้ศึกษาใช้กรอบคิดการถอดรหัสพรมแดนของ Haselsberger ร่วมกับวิธีคิดที่เธอเรียกว่า "container-thinking" และ "relational thinking" ฐานคิดในแบบแรกมักจะถูกใช้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอธิปไตย หรือเรื่องที่ยึดโยงกับความมั่นคงของรัฐ ส่วนฐานคิดแบบที่สอง มักถูกใช้ในประเด็นที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์หรือชาติพันธุ์ ซึ่งฐานคิดทั้งสองแบบส่งผลต่อปฏิบัติการของผู้กระทำการด้วยเมื่อนำกรอบคิดข้างต้น มาใช้ทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพรมแดนสินค้าข้ามแล้ว จะเห็นว่า "container-thinking" หรือการคิดเพื่อความมั่นคงของรัฐมีอำนาจเหนือ "relational thinking" ในช่วงเวลานี้ การค้าข้ามข้ามโขงกลายเป็นส่วนหนึ่งที่บ่อนทำลายระบบเศรษฐกิจภาพรวมของประเทศผ่านโครงการรับจํานำข้าม

ของรัฐบาลเพื่อไทย ทำให้ผู้กระทำการที่เกี่ยวข้องต้องใช้หิบนำฐานคิดในแบบแรกมาปฏิบัติเพื่อควบคุมชายแดนในพื้นที่ของสินค้าข้าวข้ามโขงอย่างเคร่งครัด มากกว่าการอะลุ่มอะล่วยหรือละเว้นการควบคุมการค้าข้าวข้ามโขงในช่วงเวลาที่ผ่านมา ดังนั้นหลังจากกลางเดือนตุลาคม พ.ศ. 2555 พื้นที่ของการค้าสินค้าข้าว ณ หมู่บ้าน โบกหิน จึงกลายเป็นพื้นที่ที่ถูกกำกับควบคุมอย่างเด็ดขาด

การค้าข้าวข้ามโขงจึงต้องหยุดลงในขณะที่กลุ่มผู้ประกอบการยังคงปรับตัวในการดำรงชีพต่อไป การผันตนเองเข้าสู่การประกอบการในสินค้าที่ผิดกฎหมายที่ร้ายแรงกว่าเช่น ไม้พะยูนที่ยังคงเกิดขึ้นตั้งแต่กลางเดือนตุลาคม พ.ศ. 2555 จนถึงช่วงเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2556 ซึ่งเป็นช่วงสุดท้ายในการทำงานภาคสนาม การเข้าสู่การค้าไม้พะยูนที่ไม่ถูกปราบปราม ทั้ง ๆ ที่ถูกจัดเป็นสินค้าที่ผิดกฎหมายร้ายแรงมาเป็นเวลานาน ทำให้เข้าใจได้ว่าการกำกับควบคุมชายแดนนั้นสามารถควบคุมพื้นที่สินค้าหรือกิจกรรมข้ามพรมแดนอย่างใดหนึ่ง ในช่วงระยะหนึ่ง ๆ เท่านั้น การกำกับควบคุมกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับประเด็นทางเศรษฐกิจระดับชาติดังที่ได้กล่าวถึงข้างต้น ดังนั้นการกำกับควบคุม อาจมีกระบวนการที่ย้อนกลับไปมาอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้ในการศึกษาชุมชนชายแดนและการกำกับควบคุมชายแดน ผู้ศึกษาจึงควรคำนึงถึงความเฉพาะเจาะจงของสินค้าหรือวัตถุประสงค์ รวมทั้งอาศัยเครื่องมือ กรอบคิดที่เกี่ยวข้องเพื่อแยกแยะวัตถุประสงค์ ผู้กระทำการและการกำกับควบคุมที่ทับซ้อนกันอยู่ออกจากกัน

6.3 นัยสำคัญในการพัฒนาสังคม

ดังที่ผู้ศึกษาได้เกริ่นในบทนำ ถึงที่มาและความสำคัญของการศึกษากิจกรรมการค้าข้าวข้ามโขง ในชุมชนหมู่บ้าน โบกหิน ผู้เขียนมุ่งหวังให้กรณีศึกษานี้ เป็นภาพสะท้อนถึงปัญหาของการใช้มุมมองแบบกำหนด ที่นิยามปรากฏการณ์หนึ่ง ๆ อย่างเป็นคู่ตรงกันข้าม เช่น ในมุมมองทางกฎหมายกระแสหลักที่จำแนกปรากฏการณ์ทางสังคมหนึ่ง ๆ ว่าผิดกฎหมาย หรือถูกกฎหมาย เท่านั้น เป็นต้น การใช้มโนทัศน์ที่ผู้ศึกษาเรียกว่าเป็นมุมมองแบบกำหนดในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมเป็นปัญหาเนื่องจากบดบังความพยายามในการทำความเข้าใจสิ่งรอบตัวที่เกิดขึ้น เช่น ในกรณีของการค้าข้าวข้ามโขง ที่หากใช้หลักกฎหมายกระแสหลักเพื่อทำความเข้าใจแล้ว ผู้ศึกษาอาจนำเสนอได้เพียงว่าการค้าข้าวข้ามโขงผิดกฎหมาย หรือ ไม่มีลักษณะทางกฎหมายรองรับอย่างไรบ้าง เช่นเดียวกับการทำความเข้าใจปรากฏการณ์การนำเข้าข้าวจากประเทศเพื่อนบ้าน โดยชุมชนชายแดนหลาย ๆ แห่งในพื้นที่ของประเทศไทย ที่ถูกนำเสนอ ถูกเข้าใจในแง่มุมมองที่เป็นปัญหาต่อเศรษฐกิจของชาติในสื่อกระแสหลัก ภาคส่วนต่าง ๆ รวมทั้งในกลุ่มประชาชนคนไทยทั่วไปอีกด้วย

การนำเสนอเกี่ยวกับพัฒนาการของการค้าข้าวข้าม โขงในวิทยานิพนธ์เล่มนี้แสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายในเขตรัฐชาติไทยที่จำเป็นต้องใช้มุมมองในการทำความเข้าใจอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากมโนทัศน์กระแสหลัก การค้าข้าวข้าม โขงในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ถูกมองผ่านแว่นของสังคมนิยมวัฒนธรรม ที่นำเสนอถึงพัฒนาการของการค้าข้าวข้าม โขงผ่านความสัมพันธ์ระหว่างผู้กระทำ การที่เกี่ยวข้องในชุมชนชายแดน การค้าข้าวข้าม โขง มิใช่กิจกรรมที่สามารถถูกนิยามได้ว่าถูกกฎหมาย หรือผิดกฎหมายเท่านั้น แต่การค้าข้าวข้าม โขงคือกิจกรรมที่เป็นพื้นที่ต่อรองกับการควบคุมของชาติ ดังจะเห็นได้จากการนำเสนอเกี่ยวกับปฏิบัติการควบคุมการค้าข้าวข้าม โขงโดยเจ้าหน้าที่ปฏิบัติการควบคุมชายแดนในบทก่อนหน้า

การค้าข้าวข้าม โขงในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ยังถูกทำความเข้าใจในฐานะกิจกรรมการค้าเชิงชีพ ที่อยู่ในพื้นที่ทับซ้อนของพรมแดนหลากหลายมิติ ได้แก่ พรมแดนกายภาพทางการเมือง พรมแดนทางเศรษฐกิจ และพรมแดนทางสังคมนิยมวัฒนธรรมที่ไม่ใช่เรื่องเดียวกัน แต่ก็ไม่แยกขาดจากกันโดยสิ้นเชิง ดังจะเห็นได้จากการพัฒนาตัวของการค้าข้าวข้าม โขงที่แต่เดิมคือวิถีการค้าเชิงชีพในพรมแดนทางสังคมนิยมวัฒนธรรมในชุมชนชายแดน แต่ขยายตัวเข้าสู่นอกชุมชน และคาบเกี่ยวกับพรมแดนทางเศรษฐกิจในช่วงเวลาที่รัฐไทยให้ความสำคัญกับปัญหาและความเป็นไปได้ของการสวมสิทธิ์ข้าวจากประเทศเพื่อนบ้านในโครงการรับจำนำข้าว จนเป็นแรงกดดันทางสังคมที่ทำให้ปฏิบัติการควบคุมชายแดนในรัฐไทยต้องควบคุมการค้าข้าวข้าม โขงอย่างเข้มงวดจากที่เคยละเว้นมาก่อน

เนื้อหาที่ถูกนำเสนอในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ เป็นเพียงการนำเสนอผ่านมุมมองหนึ่ง ที่พยายามหลีกเลี่ยงการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมแบบเหมารวมและฉาบฉวย ดังที่ผู้ศึกษากล่าวไว้ในบทนำว่าผู้ศึกษาไม่ได้กล่าวว่าการนำเสนอในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ จะสะท้อนความจริงทั้งหมดเกี่ยวกับการค้าข้าวข้ามพรมแดนได้เนื่องจากการเลือกศึกษาในชุมชนหนึ่ง ในช่วงเวลาหนึ่ง เท่านั้น สิ่งที่ผู้เขียนตระหนักจากการเขียนวิทยานิพนธ์เล่มนี้ และอยากนำเสนอให้ผู้อ่านได้ตระหนักร่วมกัน คือการตระหนักรู้ และการหมั่นตั้งคำถามกับความคิด และมโนทัศน์ที่อาจครอบงำเราในชีวิตประจำวัน ที่อาจบดบังความสามารถในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่อยู่รอบตัวเราได้ อย่างคำนึงถึงความแตกต่างหลากหลายของผู้คนที่อยู่ร่วมกันในสังคมไทย